

MICHAŁ J. CZARNECKI

Instytut Politologii UMK

Harry Jaffa i problem teologiczno-polityczny

Harry Jaffa jest autorem należącym, obok Seta Benardete, Allana Blooma, Josepha Cropseya, Victora Gourevitcha, Thomasa L. Pangle'a czy Stanleya Rosena, do najwybitniejszych uczniów Leo Straussa, kontynuujących dzieło autora *Natural Right and History* na niwie uniwersyteckiej¹. Bez wątplenia można zaliczyć Jaffę, niejednokrotnie podkreślającego wyjątkowe znaczenie dorobku swego nauczyciela i mistrza² do kontynuatora straussowskiej tradycji myślenia o polityce; w jego twórczości obecne są charakterystyczne dla Straussa tematy: prawa naturalnego, problemu filozoficzno-teologicznego oraz stosunku biblijnej wiary i klasycznego racjonalizmu Greków, kwestia egzoterycznego i ezoterycznego odczytywania tradycji filozofii polityki. W przeciwieństwie jednak do Blooma, Pangle'a czy samego Straussa, jego dorobek w polskiej literaturze naukowej, czy

¹ Wielu uczniów, bądź osób otwarcie przyznających się do wpływu Straussa aktywnie uczestniczyło w polityce USA zasilając administrację republikanów (Nathan Tarcov, Carnes Lord, Paul Wolfowitz, Wiliam Kristol, Francis Fukuyama, Richard Perle, Robert Kagan, Abram Schulsky, Leon Kass, Zalmay Khalilzad) oraz demokratów (William Galston, Susan Orr). Por. R. Mordarski, *Klasyczny racjonalizm polityczny w ujęciu Leo Straussa*, Bydgoszcz 2007, s. 11; J. Bartyzel, *Neokonserwatyzm*, w: *Encyklopedia Białych Płam*, t. XIII, A. Winiarczyk i in. (red.), Radom 2004, s. 29–41.

² „Wszyscy, którzy mieli przywilej poznania go (Straussa — przyp. MJC) jako nauczyciela i przyjaciela, mogą tylko powiedzieć, iż ze wszystkich ludzi, których znali, był on najlepszym, najmądrzejszym i najbardziej sprawiedliwym” (H. Jaffa, *Leo Strauss 1899–1973*, w: Tenże, *The Conditions of Freedom. Essays in Political Philosophy*, Baltimore 1987, s. 8, cyt. za: R. Mordarski, dz. cyt., s. 8). Por: H. Jaffa, *Crisis of the House Divided: An Interpretation of the Lincoln-Douglas Debates*, Chicago 1999, s. 4.

szerzej – w polskim piśmiennictwie – można określić jako znikomy³. Powyższy esej pt. *Argument przeciw teorii polityki* stanowi niejako debiut Jaffy w polskiej literaturze. Stąd też wypada zatrzymać się dłużej na osobie samego autora.

Harry Jaffa urodził się w 1918 roku w Stanach Zjednoczonych. W 1939 roku otrzymał stopień *Bachelor of Arts* z zakresu literatury angielskiej na prestiżowym uniwersytecie Yale. Dysertację doktorską obronił pod kierunkiem Leo Straussa na New School for Social Research, gdzie studiował od 1944 do 1949 roku na Graduate Faculty of Political and Social Science. Zetknął się zatem ze swym mistrzem jeszcze przed pobytem Straussa na Uniwersytecie w Chicago (1949–1968), gdzie ten osiągnął status akademickiego mentora i wychowawcy. W późniejszych latach Jaffa był profesorem na kilku uniwersytetach, między innymi na Uniwersytecie Stanowym w Ohio, Uniwersytecie Chicago oraz w Queens College. Obecnie jako *distinguished fellow* pracuje w kalifornijskim Claremont Institute for the Study of Statesmanship and Political Philosophy a także jako emerytowany profesor filozofii politycznej w Claremont McKenna College⁴ oraz w Claremont Graduate School. Jest autorem szeregu prac m.in. *Thomism and Aristotelianism* (1952), *Crisis of the House Divided: An Interpretation of the Lincoln-Douglas Debates* (1959), *Liberty and Equality: Theory and Practice in American Politics* (1965), *The Conditions of Freedom: essays in political philosophy* (1975), *How to Think About the American Revolution* (1978), *American Conservatism and the American Founding*, (1984), *Original Intent and the Framers of the Constitution: A Disputed Question* (1994), *Storm over the Constitution* (1999), *A New Birth of Freedom: Abraham Lincoln and the American Civil War* (2000).

Po śmierci Straussa odgrywał jedną z głównych ról w sporze o interpretację spuścizny mistrza, w tym w najgłośniejszej debacie z połowy lat 80., która odbyła się na łamach „The Clarendon Review of Books” z Thomasem Pangle’em⁵. Zdaniem Susan Orr dyskusja nad dorobkiem Straussa podzieliła trwale środowisko uczniów na dwa obozy: wschodniego wybrzeża

³ Esey Jaffy *The Limits of Politics: King Lear* znalazł się w książce Allana Blooma *Shakespeare as Political Thinker*, jednak w wydanej w języku polskim edycji tej pracy brak tego tekstu. Por. A. Bloom, *Szekspir i polityka*, przeł. Z. Janowski, Kraków 1994; A. Bloom, *Shakespeare's Politics*, New York–London 1964.

⁴ W latach 1969–1970 uczył tu również Leo Strauss.

⁵ H. Jaffa, *The Legacy of Leo Strauss*, „The Clarendon Review of Books”, Fall 1984, s. 14–21; T. Pangle, *The Platonism of Leo Strauss: A Reply to Harry Jaffa*, „The Clarendon Review of Books”, Spring 1985, s. 18–20; H. Jaffa, *The Legacy of Leo Strauss Defended*, „The Clarendon Review of Books”, Spring 1985, s. 20–24.

(straussistów lewicowych) oraz zachodniego wybrzeża (konserwatystów), do których zaliczany jest Jaffa⁶.

Swoją fundamentalną pracą — *Crisis of the House Divided* — wywołał głośną debatę toczoną z Frankiem Meyerem oraz środowiskiem pisma „National Interest” (Willmoore Kendall), a także z innymi znaczącymi autorami konserwatywnymi (Russell Kirk, Richard Weaver). Książka otworzyła dyskusję dotyczącą stosunku współczesnych amerykańskich konserwatystów do Abrahama Lincolna oraz jego roli w określeniu podstaw politycznych Stanów Zjednoczonych, jednocześnie czyniąc z jej autora jednego z głównych rzeczników adaptacji myśli Lincolna do amerykańskiej tradycji konserwatywnej⁷.

Praca ta wyrażała zasadnicze pola dociekań amerykańskiego uczonego, jakimi są arystotelesowska i tomistyczna tradycja prawa naturalnego, amerykański dorobek konstytucyjny, spuścizna Ojców Założycieli i Abrahama Lincolna, badanie teoretycznych podstaw demokracji amerykańskiej⁸. Jaffa w swych pracach modyfikuje tezę Straussa o „kryzysie Zachodu”, mówiąc również o „kryzysie Ameryki”, jednocześnie twierdząc, iż oba kryzysy są tożsame i zasadniczo zasadzają się na zagubieniu rozumienia arystotelesowskiego prawa naturalnego. Współczesny kryzys — twierdzi Jaffa — stawia nas natomiast wobec zasadniczego dylematu: wyboru między nihilizmem a prawem naturalnym. Jak podkreśla Edward Erler, Jaffa jest jednym z tych uczniów Leo Straussa, którzy pojęli dogłębnie, iż jednym z najistotniejszych problemów filozofii polityki jest to, co Strauss zwał problemem teologiczno-politycznym, konfliktem roszczeń rozumu i objawienia. Jego wielkie zainteresowanie dorobkiem konstytucyjnym Ojców Założycieli oraz postacią Lincolna w dużej mierze określone jest przez tą kwestię. W dorobku fundatorów Stanów Zjednoczonych widział Jaffa praktyczne rozwiązanie tego problemu, gdyż — jak pisał — „Doktryna prawa naturalnego i praw naturalnych chronionych w Deklaracji, (...) jest doktryną naturalnego i boskiego prawa”⁹, dzięki czemu z kolei, Ojcowie Założyciele byli w stanie zrozumieć kwestie separacji Kościoła i państwa jako nie w większym stopniu wymóg teologii nowotestamentowej niż rozumu i prawa naturalnego. Lincoln jego zdaniem dopełniał ten proces.

⁶ S. Orr, *Jerusalem and Athens. Reason and Revelation in the Work of Leo Strauss*, Maryland, 1995, s. 9–13.

⁷ E. J. Erler, *Harry Jaffa*, w: *American Conservatism: An Encyclopedia*, B. Frohnen, J. Beer, J. O. Nelson (red.), Wilmington 2006, s. 447–449.

⁸ Ten kierunek zainteresowań jest zresztą obecny u wielu uczniów Straussa jak Walter Berns, Thomas Pangle, Ralph Lerner, Herbert Storing, George Anastolpo, Harley Mansfeld, Paul Heidelberg, Martin Diamond. Por. R. Mordarski, dz. cyt., s. 220.

⁹ Tamże [tłum. własne].

Problem „teologiczno-polityczny” stanowi również oś ujęcia w powyższym eseju. Słusznie spostrzegł onegdaj Voegelin: „Gdy badacze polityki dotarli do punktu, gdzie muszą zadać sobie pytanie, czym jest teoria polityczna? coś jest nie tak ze stanem ich nauki”¹⁰. Podobne wnioski płyną z lektury eseju Jaffy, w którym ukazuje on problematyczność wielu założeń przyjmowanych przez behawiorystycznie zorientowanych badaczy polityki. Stawiając się w opozycji do wizji teorii polityki i jej problemów reprezentowanej przez Davida Eastona, naświetla problem diametralnie w innym kontekście. Wychodząc poza proponowany przez autora *The Political System* paradygmat, rozważając trwałość podstawy legitymizującej roszczenie do uniwersalności teorii politycznej, Harry Jaffa stawia kilka zasadniczych postulatów mających na celu reorientację refleksji nad tym zagadnieniem: (1) Umieszcza ważność sądu konkretnego przed generalizacją w teorii polityki; (2) Postuluje przyjęcie istnienia natury ludzkiej jako jednorodnej przyczyny dla wszelkich wartościowań, jako źródła ponadkulturowej uniwersalności; (3) Przedkłada introspekcję i dialektykę nad indukcją, doświadczenie, hipotezę czy uogólnienie jako drogi ku ponadkulturowej uniwersalnej wiedzy; (4) Odwołuje się do natury doświadczenia, jakie zrodziło sokratejskie pytanie: „czym jest natura ludzka?” Ta tradycja jest jednak, jak twierdzi, skazona możliwością popadnięcia w absolutyzację wyłącznie własnych doświadczeń i nie daje zadowalających sposobów uzasadnienia roszczeń do uniwersalności; (5) Akcentuje moc wątku biblijnego wszechmocnego Boga w tradycji zachodniej, gdzie to, co uniwersalne jest tym, co konkretne, gdzie zasadnicza jest relacja człowiek-Bóg (a nie człowiek-człowiek jak u Greków). Bóg, rozumiany tu jako synonim uniwersalności, nie może jednak objawić się przez rozum, gdyż to oznaczałoby ograniczenie Boga przez prawo. Bóg – twierdzi Jaffa – objawia się przez akty woli, zatem w tej tradycji teoria polityki jest niemożliwa.

Jaffa rysuje problem uniwersalności ponadkulturowej teorii polityki, jednak jego rozstrzygnięcie zawiesza w powietrzu. Jasno daje jedynie do zrozumienia, iż odpowiedzi na pytania o teorię polityki należy szukać u klasycznych Greków („cała teoria polityki jest grecka, jest po Grecji odziedziczona li jest jej przekształceniem”), traktując przy tym samą sokratejską tradycję w sposób sokratyczny, czyli krytyczny i sceptyczny. Taki zwrot niesie za sobą również zmianę optyki wobec problemu uniwersalności teorii. Za Voegelinem można powiedzieć, iż prymarne w klasycznej *episteme* jest

¹⁰ E. Voegelin, *What is Political Theory*, w: Tenże, *The Collected Works of Eric Voegelin*, t. XXXIII, *The Drama of Humanity and other Miscellaneous Papers 1939-1985*, Columbia 2004, s. 53 [tłum. własne].

krytyczne objaśnianie symboli danego *kosmionu*. To zdaje się zalecać również Jaffa, choć uznając problem uniwersalności za trudny, to jednak drugorzędny dla badacza polityki. Jego zdaniem tę kwestię rozwiązuje tradycja biblijna, ta jednak odrzuca samą teorię. Można zatem podsumować, iż trudności teorii polityki wypływają z zasadniczej kwestii jaka rozdziela zachodnią tradycję, problemu „teologiczno-politycznego”¹¹. Klucz do niego — powiemy za Straussem — jest tajemnicą, która ożywia naszą cywilizację¹².

MICHAŁ J. CZARNECKI

¹¹ W sporze o interpretację tej kwestii u Straussa, Jaffa stał na stanowisku, iż autor *On Tyranny*, traktował oba elementy tradycji — Ateny i Biblię — jako równorzędne. Wydaje się, iż podobna stanowisko zajmuje Jaffa. Por. K. Mordarski, dz. cyt., s. 131.

¹² Leo Strauss, *The Mutual Influence of Theology and Philosophy*, „Independent Journal of Philosophy”, vol. 3, 1979, s. 111–118.